

Księgi wtóre

JAN KOCHANOWSKI

Księgi wtóre

Pieśń I¹²

Przeciwnie³ chmury słońce nam zakryły
I niepogodne deszcze pobudziły,
Wody z gór szumią, a pienista Wilna⁴
Już brzegom silna⁵.

Strach patrzeć na to częste polyskanie;
A prze to srogie obłoków trzaskanie,
Kładą sie lasy, a piorun, gdzie zmierzy,
Żle nie uderzy.

Zakładaj korab⁶, cieśla nauczony⁷,
A kto wie, jeśli nie wrócą sie ony
Nieszczęsne czasy, kiedy powódź była
Świat zatopiła.

Sześć niedziel w ten czas lał deszcz nie przestając,
A ziemia, nowe źródła pobudzając,
Rzek przymnażała, tak iż morskie wały⁸
Wylać musiały.

Z ludźmi pospołu i miasta, i grody
Nieuśmierzone zatopiły wody;
Nie wysiedział sie pasterz z bydłem w cale⁹
Na żadnej skale.

Ryby po górach wysokich pływały,
Gdzie ledwe przedtym pióra donaszały
Mężnej orlice, gdy do miłych dzieci
Z obłowem¹⁰ leci.

¹Ks. 2, Pieśń I — po raz pierwszy opublikowana pt. *Pieśń o potopie*. Nawiązuje do opowieści o potopie z biblijnej Księgi Rodzaju. [przypis redakcyjny]

²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³*przeciwny* (daw.) — nieprzyjazny. [przypis redakcyjny]

⁴Wilna — Wilejka, dopływ Wilii. [przypis redakcyjny]

⁵*brzegom silna* — zagraża brzegom. [przypis redakcyjny]

⁶*zakładaj korab'* — zaczynaj budować okręt (arkę). [przypis redakcyjny]

⁷*nauczony* (daw.) — doświadczony, biegły w swym fachu. [przypis redakcyjny]

⁸*wał* (daw.) — fala. [przypis redakcyjny]

⁹*Nie wysiedział sie (...) w cale* — nie przetrwał, nie uszedł z życiem. [przypis redakcyjny]

¹⁰*obłów* — połów, zdobycz; por. pokrewny współcz. wyraz: obłowić się. [przypis redakcyjny]

Ale na ten czas i matkę, i syny
Pozarła woda, i wszystek zwierzy iny;
Sam Noe został, przy nim żona tylko
A dzieciak kilka.

Nieżyzne w cnotę to tam były lata,
Gdzie ledwie jeden ze wszystkiego świata
Nalezion, co go Bóg w całe zachował,
Gdy nierząd psował¹¹.

Ten, będąc z łaski Pańskiej ostrzeżony,
Zbudował sobie korab' niezmierny¹²,
Na którym pływał czasu zlej przygody
Po wierzchu wody.

A wszyscy inszy nagle zagarnieni
I w głębokościach morskich zatopieni;
Niebo a morze, te dwie rzeczy były
Świat zastąpiły¹³.

A kiedy się już prawie¹⁴ dosyć zstało
Pańskiemu gniewu, po trosze spadało
Wielkiego morza, aż za czasem¹⁵ skały
Z wody wyżrzały.

Potym i zbytnie zawarły się zdroje,
A bystre rzeki wpadły w brzegi swoje;
Ziemia ku słońcu pełne ciężkiej rosy
Rozwiła włosy.

A trupy wkoło straszliwe leżały,
Ludzie i bydło, wielki zwierzy i mały;
Pełne ich morza, pełne brzegi były,
Boga ruszyły¹⁶.

I rzekł Noemu: «Już teraz na ziemię
Występuj śmieie i z tobą tve plemię¹⁷;
Oto ja znowu przyodzieję lasy
Na wieczne czasy.

I będzie, jako po te lata wszystkie,
Ziemia dawała wszelakie użytki;
Mnóżcie się, niech świat spustoszały wszędzie
Znowu osiedzie¹⁸.

A w tym upewniam każdą żywą duszę,
Że nigdy potym takich wód nie wzruszę¹⁹,
Które by miały ziemię opanować
I świat zepsować.

¹¹Bóg (...) *nierząd psował* — zwalczał zepsucie, grzech. [przypis redakcyjny]

¹²*niezmierny* — bardzo wielki. [przypis redakcyjny]

¹³*świat zastąpiły* — pokryły świat, czyli stały się całym światem. [przypis redakcyjny]

¹⁴*prawie* (starop.) — należycie. [przypis redakcyjny]

¹⁵*za czasem* — z czasem. [przypis redakcyjny]

¹⁶*Boga ruszyły* — wzruszyły Boga. [przypis redakcyjny]

¹⁷*plemię* (starop.) — potomstwo. [przypis redakcyjny]

¹⁸*osiedzie* — zaludni się (por. pokrewne: osiąść gdzieś na stałe; osadnik). [przypis redakcyjny]

¹⁹*wzruszyć* (daw.) — pobudzić do ruchu. [przypis redakcyjny]

Włożę na niebo znakomitą²⁰ pręgę,
Którą gdy ujrzę, wspomnę na przysięgę,
Że mam hamować niezwyčajną wodę
I nie zawiodę».

Pomni sie²¹, lutni! Nie twojej to głowy²²
Wspominać Boga żywego rozmowy;
Kaź ty nam zasieść przy ciepłym kominie,
Aż zły czas minie.

*Pieśń II*²³

Nie dbam, aby zimne skały
Po mym graniu tańcowały;
Niech mię wilcy nie słuchają,
Lasy za mną nie biegają²⁴.

Hanno, tobie k woli²⁵ spiewam,
Skąd jeśli twą łaskę miewam,
Przeszedłem już Amfijona
I lutnistę Aryjona²⁶.

Mnie sama twarz nie uwiedzie;
I choć druga na plac jedzie²⁷
Z herby domów starożytnych,
Zacne plemię²⁸ dziadów bitnych,

Ja chcę podobać się w mowie
Nauczonej²⁹ białejgłowie;
Ty mię pochwał, moja pani,
Nie dbam, choć kto inszy gani.

Cnocie zajrzą jako żywo³⁰,
Bujne drzewo wiatrom krzywo³¹;
Ale ty chciej pomóc sama,
Nie ugrozi zazdrość nama³².

A jeśli me niskie progi
Będą godne twojej nogi,

²⁰znakomity* (daw.) — widoczny. [przypis redakcyjny]

²¹pomni sie — opamiętaj się. [przypis redakcyjny]

²²nie twojej to głowy — to nie na twoją głowę, to przekracza twoje możliwości rozumienia. [przypis redakcyjny]

²³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁴Nie dbam (...) biegają — tańczące skały to aluzja do działalności Amfiona, władcy Teb i muzyka, który potrafił swą grą poruszać kamienie, zaś wzmianka o biegających lasach stanowi nawiązanie do umiejętności Orfeusza (zob. też: Ks. I, *Pieśń XXI*). [przypis redakcyjny]

²⁵tobie k woli (starop.) — dla ciebie. [przypis redakcyjny]

²⁶Aryjon — Arion: muzyk z Lesbos; dźwięk jego głosu zwabił delfiny, które uratowały mu życie. [przypis redakcyjny]

²⁷druga na plac jedzie — inna się popisuje. [przypis redakcyjny]

²⁸plemię (starop.) — potomek. [przypis redakcyjny]

²⁹nauczony — uczony, wykształcony. [przypis redakcyjny]

³⁰zajrzą jako żywo (starop.) — zawsze (przez całe życie) zazdroszczą. [przypis redakcyjny]

³¹wiatrom krzywo — nie podoba się wiatrom (więc potrząsają nim). [przypis redakcyjny]

³²nama (starop.; C. daw. liczby podwójnej) — mnie i tobie. [przypis redakcyjny]

Nogi pięknej — nie potrzeba³³,
Dosięgę już głową nieba.

Samy³⁴ cię ściany wołają
I z dobrą myślą czekają;
Lipa stojąc wpośród dworu,
Wygląda cię co raz³⁵ z boru.

Każ bystre konie zakładać,
A sama się gotuj wsiadać;
Teraz naweselsze czasy,
Zielenią się pięknie lasy.

Łąki kwitną rozmaicie,
Zająca już nie znać w życie³⁶,
Przy nadziei oracz ścisły³⁷,
Że będzie miał z czym do Wisły.

Stada igrają przy wodzie,
A sam pasterz, siedząc w chłodzie,
Gra w piszczałkę proste pieśni,
A faunowie³⁸ skaczą leśni.

Kwap się, póki jasne zorze
Nie zapadną w bystre morze;
Po chwili ćmy³⁹ czarne wstaną,
Co noc noszą nienaspaną⁴⁰.

Pieśń III⁴¹

Nie wierz Fortunie⁴², co siedzisz wysoko⁴³;
Miej na poślednie koła pilne oko⁴⁴:
Bo to niestała pani z przyrodzenia⁴⁵,
Często więc rada sprawy swe odmienia.

Nie dufaj w złoto i w żadne pokłady⁴⁶,
Każdej godziny obawiaj się zdrady:

³³*nie potrzeba* — tu w znaczeniu: nic mi już więcej nie potrzeba do szczęścia. [przypis redakcyjny]

³⁴*samy* (starop. M. lm rodz. niemęskoosobowego) — same. [przypis redakcyjny]

³⁵*co raz* — co chwilę. [przypis redakcyjny]

³⁶*Zająca już nie znać w życie* — oznacza to, że żyto wysoko już wyrosło. [przypis redakcyjny]

³⁷*ścisły* (daw.) — skromny, oszczędny. [przypis redakcyjny]

³⁸*faunowie* (daw. forma lm; dziś: fauny) — pół mężczyźni, pół kozy. W mit. rzym. bóstwa polne i leśne towarzyszące pasterzom. [przypis redakcyjny]

³⁹*ćma** (daw.) — ciemności. [przypis redakcyjny]

⁴⁰*noc (...) nienaspaną* — mowa tu o nocy nie pozwalającej na przerwanie snu, może nawet o śmierci jako wiecznym śnie. [przypis redakcyjny]

⁴¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁴²Fortuna — rzym. bogini ślepego przypadku. Przedstawiano ją z rogiem obfitości, trzymającą ster (była sternikiem życia ludzkiego), zazwyczaj ślepą. Motyw Fortuny odgrywał niezwykle ważną rolę w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego. [przypis redakcyjny]

⁴³*siedzieć wysoko* — zajmować wysoką pozycję społeczną. [przypis redakcyjny]

⁴⁴*Miej na poślednie koła pilne oko* — dosł.: zwracaj uwagę na tylne koła; przysłowie to znaczy: myśl o tym, co się może zdarzyć. [przypis redakcyjny]

⁴⁵*z przyrodzenia* — z natury. [przypis redakcyjny]

⁴⁶*pokład* (daw.) — skarb. [przypis redakcyjny]

Fortuna co da, to zasię wziąć może,
A u niej żadna dawność⁴⁷ nie pomoże.

A ci, co z tobą teraz przestawają,
Twej sie fortunie, nie tobie kłaniają;
Skoro ta zniknie, tył każdy podawa⁴⁸,
Jako cień, kiedy słońca mu nie zstawa⁴⁹.

Lecz jako sama oczy zasłoniła,
Tak swym pochlebstwem ludzi pobłaźniła⁵⁰,
Że drugi wysszej nosa gębę nosi,
A wszystkie inne oczyma przenosi⁵¹.

Ty pomni, że twój skarb u Szczęścia w mocy⁵²,
A tak⁵³ się staraj o takiej pomocy,
Aby wżdy z tobą twego co zostało,
Jesli zaś będzie Szczęście swego chciało.

Cnota skarb wieczny, cnota klenot drogi;
Tegoć nie wydrze nieprzyjacieli srogi,
Nie spali ogień, nie zabierze woda;
Nad wszystkim inszym panuje Przygoda⁵⁴.

Pieśń IV⁵⁵

W twardej kamiennej wieży i za troistemi
Drzwiami siedząc Danae nieprzełomionemi,
Pod strażą nieuspionych spartańskich złajników⁵⁷,
Mogła wiecznie nie uznać⁵⁸ nocnych wszeteczników,

By była z Akryzego Wenus nie szydziła,
Stróża zamkniętej panny; bo ta obaczyła⁵⁹,
Że Jowisz, w upominku złotym utajony,
Miał mieć bezpieczny przystęp i gmach otworzony⁶⁰.

⁴⁷dawność (praw.) — termin oznaczający prawo do posiadania z tytułu zasiedzenia. [przypis redakcyjny]

⁴⁸tył (...) podawać (daw.) — uciekać. [przypis redakcyjny]

⁴⁹nie zstawa (starop.) — nie starcza. [przypis redakcyjny]

⁵⁰pobłaźnić (starop.) — ogłupić. [przypis redakcyjny]

⁵¹insze oczyma przenosi — gardzi innymi (patrząc wyniośle ponad ich głowami, omijając ich wzrokiem). [przypis redakcyjny]

⁵²u Szczęścia w mocy — zależy od Szczęścia (a więc Losu, Fortuny). [przypis redakcyjny]

⁵³a tak — a więc. [przypis redakcyjny]

⁵⁴przygoda — przypadek. [przypis redakcyjny]

⁵⁵Ks. 1, Pieśń IV — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina III 16) noszącej tytuł *Ad C. Maecenatem* (*Do C. Mecenasą*). [przypis redakcyjny]

⁵⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁵⁷nieuspionych (...) złajników — sfory nie dających się uspić psów; por. złaja (starop.): sfera. [przypis redakcyjny]

⁵⁸wiecznie nie uznać — nigdy nie poznać. [przypis redakcyjny]

⁵⁹obaczyć — tu: przewidzieć. [przypis redakcyjny]

⁶⁰W twardej kamiennej wieży (...) gmach otworzony — Danae została zamknięta w wieży przez swego ojca Akrisjosa („Akryzego”), pragnącego uchronić jej cnotę; Jowisz dostał się jednak do niej w postaci złotego deszczu, w wyniku czego została matką Perseusza. [przypis redakcyjny]

Złoto śródkiem janczarów zbrojnych pójdzie snadnie⁶¹,
A przez twardą opokę gwałtowniej przepadnie⁶²
Niżli raz piorunowy: upadł nieszczęśliwy
Dom proroka greckiego⁶³, prze zysk niecotliwy

Z gruntu wykorzeniony; przebił bramy twarde
Zacnych miast Macedończyk⁶⁴ i podkopał⁶⁵ harde
Tyranny datkiem; datkom hetmani hołdują,
Którzy daleko świetnym nawom rozkazują.

Wielkich pieniędzy wielka troska naszladuje⁶⁶;
A im człowiek w pokładzie⁶⁷ swoim więcej czuje,
Tym jeszcze więcej pragnie; słusznie moje oko
I nigdy przedtym, i dziś nie zmierza wysoko.

Im sobie człowiek więcej pomierny⁶⁸ ujmuje,
Tym mu więcej od Boga z łaski przystępuje⁶⁹;
Nic nie mając, z tymi, co nic nie chcą, przestając,
A buntów dobrowolnie bogatych sie kaję⁷⁰.

Pan znaczniejszy, gdy państwem⁷¹ wzgardzę, niżbych wszystkie
Żóławskie⁷² urodzaje i gdańskie pożytki
W jednym szpichlerzu zamknął, a sam, siedząc w cieniu⁷³,
Nie mógł sie chleba najeść, nędznik w dobrym mieniu⁷⁴.

Zdrój przeźroczysej wody, lasu średnia miara
I zasiewku mojego niepochybna wiara⁷⁵
Rządzący płodnej Afryki, szerokowładnemu,
Nie da sie znać, że w szczęściu przerównana jemu.

Acz mi miodu podolskie pasieki nie dają
Ani w mym lochu wina seremskie⁷⁶ stawają,
Ani bogate stada owiec niezliczonych
Strzygą⁷⁷ odrosłą trawę po górach zielonych;

Przedsię nazbyt ubóstwa nie znać w domu moim,
A by mi więcej trzeba, ufam w Bogu swoim;

⁶¹Złoto śródkiem janczarów zbrojnych pójdzie snadnie — złoto zwojuje nawet zbrojnych żołnierzy. [przypis redakcyjny]

⁶²przepadnie — tu: przeniknie. [przypis redakcyjny]

⁶³prorok grecki — tu: chodzi o Amfiaraosa, króla Argos, który wybrał się na wyprawę przeciw Tebom, choć jako prorok wiedział, że znajdzie tam śmierć; schowanego w kryjówce zdradziła żona przekupiona złotym naszyjnikiem. [przypis redakcyjny]

⁶⁴Macedończyk — wg popularnej anegdoty Filip Macedoński mawiał, że nie ma muru tak wysokiego, by nie przeskoczył go osioł objuczony złotem. [przypis redakcyjny]

⁶⁵podkopać — tu: doprowadzić do upadku. [przypis redakcyjny]

⁶⁶Wielkich pieniędzy (...) naszladuje — idzie za wielkimi pieniędzmi. [przypis redakcyjny]

⁶⁷pokład (daw.) — skarbiec. [przypis redakcyjny]

⁶⁸pomierny (daw.) — skromny. [przypis redakcyjny]

⁶⁹przystępować* (daw.) — przybywać. [przypis redakcyjny]

⁷⁰A buntów dobrowolnie bogatych sie kaję — wystrzegam się związków z bogatymi. [przypis redakcyjny]

⁷¹państwo — tu: status wielkiego pana. [przypis redakcyjny]

⁷²żóławski (daw.; dziś popr.: żuławski) — pochodzący z urodzajnych Żuław koło Gdańska. [przypis redakcyjny]

⁷³siedząc w cieniu — żyjąc na uboczu. [przypis redakcyjny]

⁷⁴nędznik w dobrym mieniu — biedak wśród bogactwa. [przypis redakcyjny]

⁷⁵zasiewku (...) niepochybna wiara — pewna wiara w to, co wyrosnie po zasianiu. [przypis redakcyjny]

⁷⁶seremskie — ze Sremu na Węgrzech. [przypis redakcyjny]

⁷⁷strzyć — tu: skubać. [przypis redakcyjny]

Ale gdy niepotrzebne chciwości odpawię⁷⁸,
Lepiej daleko płatu sobie tym poprawię⁷⁹,

Niżbych bogate pola węgierskie z porządnym⁸⁰
Państwem weneckim złączył. Ludziom wielożadnym
Wielą i nie dostawa; niech przyjmuje z dzięką,
Komu ścisłą⁸¹, co dosyć, Bóg udzielił ręką.

Pieśń V

PIEŚŃ O SPUSTOSZENIU PODOLA

Wieczna sromota⁸² i nienagrodzona
Szkoda⁸³, Polaku: ziemia spustoszona
Podolska leży, a pohaniec⁸⁴ sprosny⁸⁵,
Nad Niestrem⁸⁶ siedząc, dzieli łup żalosny⁸⁷.

Niewierny⁸⁸ Turczyn psy zapuścił swoje⁸⁹,
Którzy zagnali piękne łanie⁹⁰ twoje
Z dziećmi pospołu a nie masz nadzieje,
By kiedy miały nawiedzić swe knieje.

Jedny⁹¹ za Dunaj Turkom zaprzędano,
Drugie do hordy dalekiej zagnano;
Córy szlacheckie (żał sie mocny Boże!)
Psom bisurmańskim⁹² brzydkie ścielą łoża.

Zbójce, niestety, zbójce nas wojują,
Którzy ani miast, ani wsi budują;
Pod kotarzami⁹³ tylko w polach siedzą,
A nas nierządne, ach, nierządne, jedzą!

Tak odbieżale stado⁹⁴ więc drapają
Rozbójce wilcy, gdy po woli⁹⁵ mają,
Że⁹⁶ ani pasterz nad owcami chodzi,
Ani ostrożnych psów za sobą wodzi.

⁷⁸*odpawić* — tu: odpędzić. [przypis redakcyjny]

⁷⁹*płatu (...) poprawię* — zwiększę dochody; por. współcz.: płacić, płatność. [przypis redakcyjny]

⁸⁰*porządny* (daw.) — sprawnie rządzony. [przypis redakcyjny]

⁸¹*ścisty* (daw.) — oszczędny. [przypis redakcyjny]

⁸²*sromota* (daw.) — hańba, niesława. [przypis redakcyjny]

⁸³*nienagrodzona szkoda* — niepowetowana strata. [przypis redakcyjny]

⁸⁴*pohaniec* (daw.) — muzułmanin (Turek lub Tatar; poganin); określenie pogardliwe. [przypis redakcyjny]

⁸⁵*sprosny* (starop.) — godny potępienia, potworny, okrutny. [przypis redakcyjny]

⁸⁶*Niestr* — Dniestr. [przypis redakcyjny]

⁸⁷*żalosny* (daw.) — godny żalu. [przypis redakcyjny]

⁸⁸*niewierny* — niechrześcijanin. [przypis redakcyjny]

⁸⁹*Turczyn psy zapuścił swoje* — Turek (sultan turecki) wypuścił swoich poddanych (sforę) Tatarów. [przypis redakcyjny]

⁹⁰*łanie* — tu przen.: piękne kobiety. [przypis redakcyjny]

⁹¹*jedny* (daw. M. Im r. ż.) — jedno. [przypis redakcyjny]

⁹²*bisurmański* — mahometański. [przypis redakcyjny]

⁹³*kotarz* — szałas, namiot; por. dziś: kotara. [przypis redakcyjny]

⁹⁴*odbieżale stado* — stado opuszczone; może aluzja do sytuacji po ucieczce z Polski Henryka Walezego. [przypis redakcyjny]

⁹⁵*po woli* (starop.) — według woli, posłuszny komuś; por. daw.: powolny. [przypis redakcyjny]

⁹⁶*że* — tu: gdyż. [przypis redakcyjny]

Jakiego serca Turkowi dodamy⁹⁷,
Jesli tak lekkim⁹⁸ ludziom nie zdołamy?
Ledwiec nam i tak króla nie podawa⁹⁹;
Kto sie przypatrzy, mała nie dostawa¹⁰⁰.

Zetrzy sen z oczu a czuj w czas o sobie¹⁰¹,
Cny Lachu¹⁰²! Kto wie, jemu czyli tobie
Szczęście chce służyć? A dokąd wyroku
Mars nie uczyni, nie ustępuj kroku.

A teraz k temu obróć myśli swoje
Jakobyć¹⁰³ szkody nieprzyjaciel twoje
Krwia swą nagrodził i omył tę zmazę,
Której dziś niesiesz prze swej ziemie skazę.

Wsiadamy?¹⁰⁴ Czy nas półmiski trzymają?
Biedne półmiski, czego te czekają?
To pan, i jadać na srebro godniejszy,
Komu żelazny Mars będzie chętniejszy¹⁰⁵.

Skujmy talerze na talery¹⁰⁶, skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy.
Inszy to darmo¹⁰⁷ po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale trwali?

Dajmy, a naprzód dajmy! Sami siebie
Ku gwałtowniejszej chowajmy potrzebie.
Tarczej niż piersi pierwej nastawiają,
Pozno puklerza przebici macają¹⁰⁸.

Ciesz mię ten rym: «Polak mądr po szkodzie»;
Lecz jesli prawda i z tego nas zbodzie¹⁰⁹,
Nową przypowieść Polak sobie kupi¹¹⁰,
Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi.

⁹⁷*dodać serca* (daw.) — dodać odwagi. [przypis redakcyjny]

⁹⁸*lekki* (daw.) — podły, godny lekceważenia. [przypis redakcyjny]

⁹⁹*Ledwiec nam (...) króla nie podawa* — aluzja do tureckich rad w sprawie wyboru króla. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁰*mała nie dostawa* (starop.) — mało brakuje. [przypis redakcyjny]

¹⁰¹*czuj (...) o sobie* (starop.) — czuj nad sobą, nad swoim bezpieczeństwem. [przypis redakcyjny]

¹⁰²*Lach* — Polak. [przypis redakcyjny]

¹⁰³*jakobyć* — aby ci. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁴*Wsiadamy?* — w znaczeniu: czy już wsiadamy na konie? [przypis redakcyjny]

¹⁰⁵*chętny* (daw.) — życzliwy; por. współcz. antonim: niechętny. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁶*talery* — talary (powszechnie używana moneta srebrna). [przypis redakcyjny]

¹⁰⁷*darmo* — bez celu. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁸*Pozno puklerza przebici macają* — gdy już pierś jest przebita, za późno chwycić za puklerz. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁹*zbodzie* — zepchnie; dosł.: straci z konia. [przypis redakcyjny]

¹¹⁰*przypowieść (...) sobie kupi* — zyska przysłowie na swój temat. [przypis edytorski]

Pieśń VI¹¹¹¹¹²

Królewno lutnie złotej¹¹³ i rymów pociesznych¹¹⁴,
Ochłodo myśli tesznych¹¹⁵,
Ty sama powiedz a kres¹¹⁶ naznacz, póki mamy
Płakać, gdy przyjaciela¹¹⁷ miłego stradamy.

Łacno cieszyć chorego, gdysmy zdrowi sami,
Lecz kiedy toż nad nami
Niefortuna pokaże, tam¹¹⁸ więc człowiek czuje,
Że co drugim chciał radzić, sam się nie ratuje.

Godno płaczu nieszczęście i twoja przygoda¹¹⁹,
O zacny wojewoda,
Boś pozbył towarzysza i cnotliwej żony,
Której dobroć, której wstyd¹²⁰ jest niewysłowiony.

Ale byś dobrze, wzięwszy lutnię Orfeowę,
Wstąpił w łódź Charonową
I nawiedził podziemne, niewesołe kraje¹²¹,
Gdzie słońce swych promieni nigdy nie podaje,

Nie zyszczesz¹²² dusze, która dotkła raz napoju
Niepamiętnego źródłu¹²³.
Przeto cierpliwość sama najlepsza w tej mierze,
Gdzie za raz¹²⁴ i ratunek upad z sobą bierze¹²⁵.

¹¹¹Ks. 2, Pieśń VI — pocieszenie przyjaciela, prawdopodobnie Jana Kostki, wojewody sandomierskiego, po śmierci żony; motywy z *Carmina* Horacego (I 24, I 32). [przypis redakcyjny]

¹¹²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹¹³*Królewno lutnie złotej* — zwrot do Erato, muzy poezji lirycznej; lutnie (daw. D. lp rodz. ż.): lutni. [przypis redakcyjny]

¹¹⁴*pocieszny* (daw.) — przynoszący pocieszenie. [przypis redakcyjny]

¹¹⁵*teszny* (starop.) — smutny, strapiony. [przypis redakcyjny]

¹¹⁶*kres* — tu: termin. [przypis redakcyjny]

¹¹⁷*przyjaciel* — tu: żona. [przypis redakcyjny]

¹¹⁸*tam* — tu: wtedy. [przypis redakcyjny]

¹¹⁹*przygoda* — tu: nieszczęście. [przypis redakcyjny]

¹²⁰*wstyd* (daw.) — skromność, cnotliwość, nieskazitelność. [przypis redakcyjny]

¹²¹*wziąwszy lutnię Orfeowę (...) nawiedził podziemne (...) kraje* — fragment nawiązuje do mitu gr. o Orfeuszu, poecie trackim (symbolem poezji jest tu lutnia), który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki najbardziej nieublagane bóstwa, a nawet rzeczy nieożywione. Po śmierci swej żony, Eurydyki, udał się do Hadesu i tak oczarował Plutona, że władca podziemi zgodził się uwolnić Eurydykę ze świata umarłych. Motyw został wykorzystany przez Kochanowskiego również w *Trenie XIV* i *Pieśni XXI*, Ks.1. [przypis redakcyjny]

¹²²*zyszczesz* (starop. forma 2 os. lp cz. przysz.) — odzyskasz. [przypis redakcyjny]

¹²³*dusze, która dotkła (...) napoju / Niepamiętnego źródłu* — duszy, która dotknęła napoju ze źródła niepamięci. Dusze przewożone przez Charona po wypiciu wody z rzeki Lete zapomniały o tym, co robiły, widziały i słyszały przedtem. [przypis redakcyjny]

¹²⁴*za raz* — jednocześnie, naraz. [przypis edytorski]

¹²⁵*ratunek upad z sobą bierze* — ratunek (nawiązanie do ratowania Eurydyki przez Orfeusza) doprowadza do upadku (klęski). [przypis redakcyjny]

*Pieśń VII*¹²⁶¹²⁷

Słońce pali, a ziemia idzie w popiół prawie,
Świata nie znać¹²⁸ w kurzawie;
Rzeki dnem uciekają¹²⁹,
A zagorzałe¹³⁰ zioła dżdża¹³¹ z nieba wołają.

Dzieci, z flaszą do studniej; a stół w cień lipowy,
Gdzie gospodarskiej głowy
Od gorącego lata
Broni list¹³², za wsadzenie przyjemna zapłata.

Lutni moja, ty ze mną; bo twe wdzięczne strony¹³³
Cieszą umysł trapiiony,
A troski nieuspione¹³⁴
Prędkim wiatrom podają¹³⁵ za Morze Czerwone.

*Pieśń VIII*¹³⁶¹³⁷

Nie frasuj sobie, Mikołaju, głowy,
Kto ma być królem: już dekret¹³⁸ gotowy
Przed Bogiem leży, nie piórem pisany,
Lecz w dyjamencie twardym wykowany.

Nie z pół- lub nocy, lub dnia¹³⁹, nie ze wschodu
Ani czekajmy pana od zachodu;
Ten królem będzie, kogo Bóg mianuje,
Łatwie On ludzkie serca spraktykuje¹⁴⁰.

Tenże nam mimo znajomsze sąsiady¹⁴¹,
W śmiech obrociwszy nasze płone¹⁴² rady,
Przywiódł był króla z dalekiej krainy,
Po którym wrychle miał usieść kto inny.

¹²⁶Ks. 2, Pieśń VII — w pieśni pojawiają się motywy z *Carmina* Horacego (I 17, I 26, I 32, II 3, II 11). [przypis redakcyjny]

¹²⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹²⁸nie znać — nie widać. [przypis redakcyjny]

¹²⁹dnem uciekają — wysychają, wsiąkając w dno. [przypis redakcyjny]

¹³⁰zagorzały — spalony, wyschnięty. [przypis redakcyjny]

¹³¹dżdża (starop.; D. lp od: deždž) — deszczu. [przypis redakcyjny]

¹³²list (daw.) — liść. [przypis redakcyjny]

¹³³strony (starop.) — struny; u Kochanowskiego niekiedy pojawia się również forma z „ó”. [przypis redakcyjny]

¹³⁴nieuspiony (starop.) — nie dający się uspić, uśmierzyć. [przypis redakcyjny]

¹³⁵podawać — tu: przekazywać. [przypis redakcyjny]

¹³⁶Ks. 2, Pieśń VIII — pieśń dotyczy bezkrólewia i kolejnej elekcji po ucieczce Henryka Walezego. Powstała prawdopodobnie na przełomie 1575 i 1576 r., gdy walka o koronę toczyła się już tylko między Maksymilianem Habsburgiem i Stefanem Batorym. Adresatem jest prawdopodobnie Mikołaj Firlej, starosta kazimierski, bliski przyjaciel poety. [przypis redakcyjny]

¹³⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹³⁸dekret — chodzi o akt nominacji króla. [przypis redakcyjny]

¹³⁹pół- lub nocy, lub dnia — z północy lub z południa. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁰spraktykować (daw.) — skłonić, przeciągnąć na swoją stronę. [przypis redakcyjny]

¹⁴¹znajomsze sąsiady — chodzi tu o kandydatów z sąsiednich krajów. [przypis redakcyjny]

¹⁴²płony (starop.) — bezużyteczny. [przypis redakcyjny]

Gdzie ony złote góry nieprzebrane¹⁴³?
Gdzie Gaszkonowie i wojska ubrane¹⁴⁴?
W co poszły działa i nasze turnieje?
Wiatrem nadziane puknię¹⁴⁵ nadzieje.

Fortuna¹⁴⁶ nawy na morzu sprawuje,
Fortuna w bitwach zwycięstwem szafuje;
Onej rakosze¹⁴⁷ i sejmy słuchają;
A ludzkie rady¹⁴⁸ wspak się obracają.

Precz krasomowce! Wywody na stronę!
A my gdzie w polu na słupie koronę
Zawieśmy złotą; jeśli nie mędrszemu,
Niech ją da Szczęście przynamniej rętszemu¹⁴⁹.

*Pieśń IX*¹⁵⁰¹⁵¹

Nie porzucaj nadzieje,
Jakoć się kolwiek dzieje:
Bo nie już¹⁵² słońce ostatnie¹⁵³ zachodzi,
A po złej chwili piękny dzień przychodzi.

Patrzaj teraz na lasy,
Jako prze zimne czasy
Wszystkę swą krasę drzewa utraciły,
A śniegi pola wysoko przykryły.

Po chwili wiosna przyjdzie,
Ten śnieg z nienagła¹⁵⁴ zéjdzie
A ziemia, skoro słońce jej zagrzeje,
W rozliczne barwy znowu się odzieje.

Nic wiecznego na świecie:
Radość się z troską plecie,
A kiedy jedna weźmie moc nawiętszą,
W ten czas masz ujźrzeć odmianę naprędszą.

Ale człowiek zhardzieje,
Gdy mu się dobrze dzieje;

¹⁴³*Gdzie (...) złote góry (...) i nasze turnieje?* — aluzja do zaprzysiężonych przez Henryka Walezego zobowiązań finansowych na rzecz Polski i obietnicy sprowadzenia piechoty gaskońskiej oraz do uroczystości przy wjeździe Henryka do Krakowa. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁴*wojska ubrane* — tu: uzbrojone. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁵*puknąć* — pęknać; por.: śmiać się do rozpuku. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁶Fortuna — rzym. bogini przypadku; los. Motyw ważny w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego; zob. też Ks. 1, *Pieśń IX*. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁷*rakosz* — rokosz, polityczny zjazd rycerstwa (szlachty). [przypis redakcyjny]

¹⁴⁸*rada* (daw.) — zamysł, pomysł. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁹*rętszy* (daw.) — bardziej rączy, szybszy. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁰Ks. 2, *Pieśń IX* — w pieśni wykorzystano motyw z licznych *Carmina* Horacego. [przypis redakcyjny]

¹⁵¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁵²*nie już* (starop.) — jeszcze nie. [przypis redakcyjny]

¹⁵³*ostatnie* (starop.) — po raz ostatni. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁴*z nienagła* (starop.) — stopniowo. [przypis redakcyjny]

Więc też, kiedy go Fortuna¹⁵⁵ omyli¹⁵⁶,
Wnet głowę zwiesi i powagę zmyli¹⁵⁷.

Lecz na szczęście wszelakie
Serce ma być jednakie;
Bo z nas Fortuna w żywe oczy szydzi,
To da, to weźmie, jako sie jej widzi.

Ty nie miej za stracone,
Co może być wrócone:
Siła Bóg może wywrócić w godzinie;
A kto mu kolwiek ufa, nie zaginie.

*Pieśń X*¹⁵⁸¹⁵⁹

Może kto ręką sławy dostać w boju,
Może wymową i rządem¹⁶⁰ w pokoju;
Lecz jeśli żona męża nie ozdobi,
Mąż próżno robi.

Kto z gospodarstwa, a kto zaś z wysługi
Zbierze pieniądze i z kupiectwa drugi,
Jeśli sie żona nie przyłoży k temu,
Zginąć wszytkiemu.

Żona uczciwa ozdoba mężowi
I napewniejsza podpora domowi:
Na niej rząd wszystek; swego męża ona
Głowy korona.

Ona mężowym kłopotom zabiega¹⁶¹
I jego wczasu na wszystkim¹⁶² przestrzega;
Ona wywabić troskę umie z głowy
Słodkimi słowy.

Ona dziateczki ojcowi podobne
Rodzi, skąd rosta¹⁶³ pociechy osobne;
Ani już spadków upatrują krewni,
Dziedzica pewni.

Trzykroć szczęśliwy, któremu Ty zdarzysz
Ten związek, Panie; ale zły towarzysz¹⁶⁴
Odejmie wszytko, że troski w pół wieka
Zgryzą człowieka.

¹⁵⁵Fortuna — w mit. rzym. bogini przypadku; los. Motyw ważny w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego; zob też *Pieśń IX*, Ks. 1. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁶omylić (daw.) — zwieść. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁷zmylić — tu: stracić. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁸Ks. 2, *Pieśń X* — pierwodruk pieśni pt. *O uczciwej małżonce* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580). Nawiązania do biblijnej Księgi Przysłów i Księgi Eklezjastyka (Syracha). [przypis redakcyjny]

¹⁵⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁶⁰rząd (daw.) — zarządzanie; podobne znaczenie niżej, w. II. [przypis redakcyjny]

¹⁶¹zabiegać — tu: zapobiegać. [przypis redakcyjny]

¹⁶²wczasu na wszystkim — wygody we wszystkim, pod każdym względem. [przypis redakcyjny]

¹⁶³rosta (starop. forma 3 os. Im) — rosnąć; przen.: pochodzą. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁴towarzysz — tu: żona; zob. też: Ks. 2, *Pieśń VI*, w. II. [przypis redakcyjny]

Pieśń XI¹⁶⁵166

Stateczny¹⁶⁷ umysł pamiętaj zachować,
Jeśli cię pocznie nieszczęście frasować;
Także i góry nie radzęc wylatać¹⁶⁸,
Kiedy się Szczęście z tobą imię¹⁶⁹ bratać.

Śmierci podległy człowiecze cnotliwy,
Choć wszytek twój wiek będzie frasowliwy¹⁷⁰,
Chociaż też czasem, siedząc z przyjaciół,
Przy dobrym trunku strawisz dzień wesoły;

Tu przy ciekącym, przezornym¹⁷¹ strumieniu.
Kaź stół gotować w jaworowym cieniu;
Kaź wino nosić, póki beczka leje,
Póki wiek służy, a śmierć nie przyspieje¹⁷².

Postąpisz z włości¹⁷³ drogo zapłaconych,
Postąpisz z dworu i gmachów złononych;
A co zebrania¹⁷⁴ twego kolwiek będzie,
To wszystko przyszyli namiastek osiedzie¹⁷⁵.

Bądź się kto zacnym¹⁷⁶ rodził i bogatym,
Bądź niewolnikiem, u śmierci nic na tym;
Czykolwiek naprzód los wynidzie¹⁷⁷, wsiadaj,
Wieczny wygnańcze, ani więc odkładaj¹⁷⁸.

Pieśń XII¹⁷⁹180

Nie masz, i po drugi raz nie masz wątpliwości,
Żeby cnota miała być kiedy bez zazdrości:
Jako cień nieodstępny ciała naszladuje¹⁸¹,
Tak za cnotą w też tropy zazdrość postępuje.

Nie może jej blasku znieść ani pojrzyć w oczy,
Boleje, że kto przed nią kiedy wysszej skoczy;

¹⁶⁵Ks. 2, Pieśń XI — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina II 3) noszącej tytuł *Ad Dellium* (*Do Delliusza*). [przypis redakcyjny]

¹⁶⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁶⁷*stateczny* (starop.) — stały, zrównoważony. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁸*góry wylatać* — wylatywać w górę; przen.: pysznić się. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁹*imac* (starop. tu forma 3 os. lp: imię) — zacząć. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁰*frasowliwy* — frasobliwy, pełen trosk. [przypis redakcyjny]

¹⁷¹*przezorny* (daw.) — przezroczysty. [przypis redakcyjny]

¹⁷²*przyspieje* (daw.) — przybywa. [przypis redakcyjny]

¹⁷³*postąpić z włości* — tu: ustąpić, porzucić swoją własność. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁴*zebranie* — tu: zbiory. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁵*osiąść* (tu: daw. forma 3 os. lp cz. przysz.: osiedzie) — posiadać. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁶*zacny* — tu: wysoko urodzony. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁷*czykolwiek naprzód los wynidzie* — czykolwiek los najpierw padnie. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁸*odkładać* — zwlekać. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁹Ks. 1, Pieśń XII — pierwodruk pieśni pt. *O statecznym słudze R[zeczy] P[ospolitej]* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580). [przypis redakcyjny]

¹⁸⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁸¹*cień (...) ciała naszladuje* — cień idzie za ciałem, jest ściśle związany z ciałem. [przypis redakcyjny]

A iż baczy po sobie¹⁸², że sie wspinać próżno,
Tego ludziom uwłóczy¹⁸³, w czym jest od nich różno¹⁸⁴.

Ale człowiek, który swe Pospolitej Rzeczy
Służby oddał, tej krzywdy nie ma mieć na pieczy¹⁸⁵;
Dosyć na tym, kiedy praw¹⁸⁶, ani niesie wady;
Niechaj drugi boleje, niech sie spuka jady¹⁸⁷.

Cnota (tak jest bogata) nie może wziąć szkody¹⁸⁸
Ani sie też ogląda na ludzkie nagrody;
Sama ona nagrodą i płacą jest sobie
I krom nabytych przypraw¹⁸⁹ świetna w swej ozdobie.

A jeśli komu droga otwarta do nieba,
Tym, co służą ojczyźnie. Wątpić nie potrzeba,
Że co im zazdrość ujmie, Bóg nagradzać będzie,
A cnota kiedykolwiek miejsce swe osiedzie¹⁹⁰.

*Pieśń XIII*¹⁹¹¹⁹²

Panu dzięki oddawajmy,
Jego łaskę wspominajmy,
Który hardym miesza rzeczy,
A skromne ma na swej pieczy.

On hardy, nieunoszony¹⁹³,
On tyran północnej strony¹⁹⁴,
Któremu, jako sam mniema,
Świat tak wielki równia nie ma,

Car moskiewski plac mężnemu
Puścił¹⁹⁵ królowi polskiemu¹⁹⁶;
Nie oparł sie aż o lody
Niepławnej¹⁹⁷ północnej wody.

Granic i zamków budownych¹⁹⁸
Odbieżał, i miast warownych;

¹⁸²*baczy po sobie* (daw.) — patrząc na siebie, zdaje sobie sprawę. [przypis redakcyjny]

¹⁸³*uwłóczyć* (daw.) — odmówić. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁴*jest od nich różno* (daw.) — różni się od nich; różno: różne. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁵*tej krzywdy nie ma mieć na pieczy* (starop.) — ma nie dbać, nie troszczyć się o tę krzywdę. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁶*praw* (daw.) — prawy, niewinny. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁷*niech sie spuka jady* (starop.) — niech pęknie od jądów (tj. ze złości). [przypis redakcyjny]

¹⁸⁸*wziąć szkody* (starop.) — ponieść szkody. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁹*przyprawa* (starop.) — ozdoba. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁰*miejsce swe osiedzie* (starop.) — zajmie godne siebie (czy: należne sobie) miejsce. [przypis redakcyjny]

¹⁹¹Ks. 2, Pieśń XIII — pierwodruk pieśni pt. *O wzięciu Połocka* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580). Napisana po rozejmie polsko-rosyjskim w Jamie Zapolskim 15 stycznia 1582. [przypis redakcyjny]

¹⁹²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁹³*nieunoszony* — nieoblaskawiony, niepokorny. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁴*tyran północnej strony* — Iwan Groźny. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁵*plac (...) / Puścił* — ustąpił miejsca. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁶*królowi polskiemu* — chodzi o Stefana Batorego. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁷*niepławny* — nie nadający się do żeglugi. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁸*budowny* (starop.) — okazały, pięknie zbudowany. [przypis redakcyjny]

Płatna to, kiedy o duszę¹⁹⁹,
I sam go obmówić²⁰⁰ muszę.

Obróć swój koń prędkonogi,
Nieścigniony care²⁰¹ drogi.
Chcesz być groźnym, a uciekasz;
Jesliś płochy²⁰², hardzie nie każ²⁰³.

Teraz był czas porokować²⁰⁴,
Komu szłyk naprzód zdejmować²⁰⁵;
Teraz sie było dowiadać,
Kto ma naprzód z konia spadać.

Bóg pomóż, królu jedyny
Szerokiej polskiej krainy;
Umiesz ty hardym dogodzić
Ani sie im dasz rozwodzić²⁰⁶.

Zdjąłeś maskarę²⁰⁷ butnemu
Tyranowi moskiewskiemu;
Okazałeś, że nie kasa,
Chocia to²⁰⁸ porożem²⁰⁹ wstrząsa.

W zamcech nadzieję pokładał,
Ale i tych prędko stradał.
Nie przyszło mu do odsieczy;
Głowy ostrzec²¹⁰ barziej k rzeczy²¹¹.

Znowu tedy, skąd był wyszedł,
W ręce polskie Połock przyszedł,
Za powodem szczęśliwego
Stefana, króla polskiego.

Nie pomogły kule częste,
Zręby²¹² mocne, baszty gęste:
Puściły żelazne brony²¹³.
A ty, królu niezmożony,

Nie tylko zamki budowne
I twierdze bierzesz warowne,

¹⁹⁹ *Płatna to, kiedy o duszę* — opłaci się, warto (to zrobić), gdy chodzi o duszę (tj. o życie). [przypis redakcyjny]

²⁰⁰ *obmówić** (starop.) — usprawiedliwić. [przypis redakcyjny]

²⁰¹ *care* — carze (forma rzadka, może celowy rusycyzm); nieraz uważano to za pomyłkę druku. [przypis redakcyjny]

²⁰² *płochy* — płochliwy, bojaźliwy. [przypis redakcyjny]

²⁰³ *hardzie nie każ* — nie zachowuj się (a. nie wypowiadaj się, por. kazać: mówić) hardo (tj. wyniośle, butnie). [przypis redakcyjny]

²⁰⁴ *porokować* — podyskutować, porozmawiać (tak w wyd. *Pieśni trzech*; w pierwodruku *Pieśni*: prorokować). [przypis redakcyjny]

²⁰⁵ *szłyk* — wysoka futrzana czapka, szpiczasto zakończona; znaczenie wersu: kto powinien się pierwszy klaniać (aluzja do niezdecydowania w rokowaniach pokojowych). [przypis redakcyjny]

²⁰⁶ *rozwodzić* — tu: rozprzestrzeniać się, panoszyć. [przypis redakcyjny]

²⁰⁷ *maskara* (daw.) — maska. [przypis redakcyjny]

²⁰⁸ *chocia to* (starop.) — mimo że. [przypis redakcyjny]

²⁰⁹ *poroże* — rogi. [przypis redakcyjny]

²¹⁰ *głowy ostrzec* — uchronić głowę. [przypis redakcyjny]

²¹¹ *k rzeczy* (starop.) — odpowiednio (do rzeczy), słusznie. [przypis redakcyjny]

²¹² *zręby* — szanie. [przypis redakcyjny]

²¹³ *brona* (daw.) — brama. [przypis redakcyjny]

Ale co chwalniejsza²¹⁴ w tobie,
Jesteś silen i sam sobie²¹⁵.

Nie puściłeś wódz gniewowi,
Łaskę nieprzyjacielowi
Uczylił; masz i dzielnością,
Masz już nadeń²¹⁶ i ludzkością.

Zdrów bądź, królu niezwalczony.
Ciebie moje wdzięczne strony²¹⁷
Nie zmilczą między sławnemi
Bohaterzy walecznemi.

*Pieśń XIV*²¹⁸²¹⁹

Wy, którzy Pospolitą Rzeczą władacie,
A ludzką sprawiedliwość²²⁰ w rękę trzymacie;
Wy, mówię, którym ludzi paść poruczono
I zwierzchności nad stadem Bożym powierzono,

Miejcie to przed oczyma zawždy swojemi,
Żeście miejsca zasiedli Boże na ziemi,
Z którego macie nie tak swe własne rzeczy
Jako wszytek ludzki mieć rodzaj na pieczy.

A wam więc nad mniejszemi zwierzchność jest dana,
Ale i sami macie nad sobą Pana,
Któremu kiedykolwiek z spraw swych uczynić
Poczet macie; trudnoż tam krzywemu wynić.

Nie bierze ten Pan darów ani się pyta,
Jesli kto chłop czyli się grofem²²¹ poczyta;
W siermiędze²²² li go widzi, w złotych li głowach²²³,
Jesli namniej przewinił, być mu w okowach.

Więc ja podobno²²⁴ z mniejszym niebezpieczeństwem
Grzeszę, bo sam się tracę swym wszeteczeństwem²²⁵;
Przełożonych występki miasta zgubiły
I szerokie do gruntu carstwa zniszczyły.

²¹⁴co chwalniejsza — co bardziej godne pochwały. [przypis redakcyjny]

²¹⁵Jesteś silen i sam sobie — i sam nad sobą panujesz. [przypis redakcyjny]

²¹⁶masz (...) nadeń — przewyższasz go. [przypis redakcyjny]

²¹⁷strony — struny. [przypis redakcyjny]

²¹⁸Ks. 2, Pieśń XIV — pieśń ta pojawia się również w *Odprawie posłów greckich* jako chór drugi. [przypis redakcyjny]

²¹⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²²⁰ludzka sprawiedliwość — sprawiedliwość wobec ludzi. [przypis redakcyjny]

²²¹grof — graf, hrabia. [przypis redakcyjny]

²²²siermięga — ubranie chłopskie. [przypis redakcyjny]

²²³złotych (...) głowach — złotogłowach; złotogłów: kosztowna tkanina przetykana złotymi nićmi. [przypis redakcyjny]

²²⁴podobno (daw.) — zapewne. [przypis redakcyjny]

²²⁵wszeteczeństwo (daw.) — bezwstyd, nieprzyzwoitość, występki. [przypis redakcyjny]

*Pieśń XV*²²⁶²²⁷

Nie zawždy Apollo²²⁸ strzela,
Ale łuk z lutnią podziela;
Nie zawždy Mars²²⁹ hufy wodzi,
Czasem też pod sieć ugodzi²³⁰.

Nie zawždy grad z góry leci
Albo burza niebo szpeci;
Chmury czarne wiatr wojuje,
A pogoda następuje.

Takżeć słusze²³¹ człowiekowi
Odejmać się frasunkowi²³²,
A jako niewdzięczne²³³ brzemię
Uderzyć troski o ziemię²³⁴.

Cokolwiek raz przeminęło,
Niewrócony koniec wzięło,
A przyszły czas Bóg ma w mocy,
Pogrążony w twardej nocy²³⁵.

Dosyć na rozum człowieczy
Dzień dzisiejszy mieć na pieczy;
Ostatek na Boga wkładaj²³⁶,
A dobrze żyć nie odkładaj.

Żyj dobrze, nie odkładając;
Bo dalszych czasów czekając,
Niepodobnym obyczajem²³⁷,
Nie począwszy żyć, przestajem.

²²⁶Ks. 2, Pieśń XV — motywy z licznych utworów Horacego (Carmina I 7, I 11, II 9, II 10, II 16, III 8, III 29, epod 13). [przypis redakcyjny]

²²⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²²⁸Apollo — w mit. gr. syn Zeusa i Latony, czasami utożsamiany z bogiem słońca Heliosem; był bogiem muzyki, poezji, łucznictwa, prorocत्व i sztuki lekarskiej. [przypis redakcyjny]

²²⁹Mars — w mit. rzym. bóg wojny. [przypis redakcyjny]

²³⁰*Czasem (...) pod sieć ugodzi* — aluzja do mitologicznej opowieści o tym, jak Wulkan (gr. Hefajstos) zarzucił sieć na kochających się Marsa (gr. Aresa) i Wenus (gr. Afrodytę), i zawstydził ich przed innymi bogami. [przypis redakcyjny]

²³¹*słusze* (starop.) — jest rzeczą słuszną, przystoi. [przypis redakcyjny]

²³²*odejmać się frasunkowi* — uwolnić się od frasunku. [przypis redakcyjny]

²³³*niewdzięczny** — niemiły (por. dzisiejsze wyrażenie: niewdzięczne zadanie). [przypis redakcyjny]

²³⁴*Uderzyć (...) o ziemię* — porzucić. [przypis redakcyjny]

²³⁵*w twardej nocy* — w niedostępnej ciemności, tajemnicy (znaczenie wyrażenia nie do końca jasne). [przypis redakcyjny]

²³⁶*na Boga wkładaj* — powierzaj Bogu. [przypis redakcyjny]

²³⁷*Niepodobnym obyczajem* — w sposób niemożliwy do pojęcia. [przypis redakcyjny]

Pieśń XVI²³⁸²³⁹

Nic po tych zbytnich potrawach, nic po tym
Srebrze na służbie²⁴⁰ i obiciu złotym;
Nam k woli²⁴¹, kędy róża pozno kwitnie
Nie szukaj zbytnie²⁴².

Dobra-ć i miętka²⁴³, co ją najdzie wszędzie²⁴⁴;
A kiedy równe²⁴⁵ towarzystwo siędzie,
Prędką dobra myśl, a tym jeszcze chutniej²⁴⁶,
Gdy nie bez lutniej.

Lutnia — wódz tańców i pieśni uczonych,
Lutnia — ochłoda myśli utrapionych:
Ta serce miękczy swym głosem przyjemnym
Bogom podziemnym²⁴⁷.

Pieśń XVII²⁴⁸

Niegodzien tego ten świat zawikłany,
Aby miał na nim rozumem nadany²⁴⁹
Człowiek polegać, a swe szczęśliwości
Sadzić na jego płoczej odmienności²⁵⁰.

Co ma ten żywot, na co by bezpiecznie
Człowiek mógł kazać²⁵¹? Niedługo kóniecznie²⁵²
Doniesie czasę²⁵³ pachołek do gęby,
A przedsię i w tym straci czasem zęby²⁵⁴.

Morze nie stoi nigdy, zawsze płynie:
Teraz kędzierze²⁵⁵ nastrzępi, w godzinie

²³⁸Ks. 2, Pieśń XVI — w pieśni pojawia się wiele motywów z utworów Horacego (Carmina I 32, I 38).
[przypis redakcyjny]

²³⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁴⁰na służbie — w miejscu, gdzie się przechowuje naczynia stołowe. [przypis redakcyjny]

²⁴¹nam k woli (starop.) — dla nas. [przypis redakcyjny]

²⁴²zbytnie (starop.) — zbytnio; bardzo. [przypis redakcyjny]

²⁴³miętka — zdr. od: mięta. [przypis redakcyjny]

²⁴⁴co ją najdzie wszędzie — którą można wszędzie znaleźć. [przypis edytorski]

²⁴⁵równe — dobrane. [przypis redakcyjny]

²⁴⁶chutniej — chętniej, bardziej ochoczo (por. chuć). [przypis redakcyjny]

²⁴⁷serce miękczy (...) *Bogom podziemnym* — aluzja do postaci Orfeusza, który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki Furie („jędze”), a nawet rzeczy nieożywione. Kiedy zmarła jego żona Eurydyka, udał się do podziemi i tak oczarował Plutona, że uwolnił on Eurydykę pod warunkiem, że Orfeusz nie odwróci się, dopóki nie wyjdą na ziemię. Kiedy już mieli postawić swe stopy na ziemi, Orfeusz odwrócił się i Eurydyka natychmiast zniknęła. Ogromny żal Orfeusza po powtórnej stracie żony tak rozwścieczył trackie kobiety, że w czasie jednej z orgii z okazji bachanaliów rozerały go na strzępy; zob. też: Ks. 1, *Pieśń XXI*, Ks. 2, *Pieśni II* oraz Ks. 2, *Pieśni VI*. [przypis redakcyjny]

²⁴⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁴⁹nadany (starop.) — obdarzony. [przypis redakcyjny]

²⁵⁰płocza odmienność — niespokojna zmienność. [przypis redakcyjny]

²⁵¹na co by bezpiecznie (...) mógł kazać — na czym mógłby polegać bez zastrzeżeń. [przypis redakcyjny]

²⁵²kóniecznie — zaprawdę. [przypis redakcyjny]

²⁵³czasza (daw.) — płaski, ozdobny kielich. [przypis redakcyjny]

²⁵⁴Doniesie czaszę... — aluzja do przysłowia gr., mającego też rzym. i pol. odpowiedniki, mówiącego, że wiele rzeczy leży między ustami a brzegiem pucharu. [przypis redakcyjny]

²⁵⁵kędzierze (starop.) — kędziory, do których porównano fale morskie. [przypis redakcyjny]

Dnem wzgórze stanie, a ogromne wały²⁵⁶
Wysokich będą obłoków sięgały.

Cnota mój kompas²⁵⁷, który nie w pół nocy,
Ale w pół zbytków bije. Niech się smoczy
I wszystko bydło Proteowe²⁵⁸ jeży,
Łódź moja przedsię swym pędem pobieży.

Pieśń XVIII²⁵⁹260

Ucieszna²⁶¹ lutni, w której słodkie strony²⁶²
Bijąc, Amfijon²⁶³ kamień rozproszony
Zwabił na kupę, a z chętniej opoki
Wstał mur szeroki.

Niemowna²⁶⁴ przedtym ani ulubiona,
Dziś na wszystko świat wielce zalecona²⁶⁵,
Zaspiewaj, co by trudnej²⁶⁶ Bogumiły
Uszy lubiły.

Która jakoby źróbek²⁶⁷ niełapany
Ani pasterzką ręką ugłaskany
Ucieka w pole, a pędem człowieka
Mija z daleka.

Ty umiesz tygry, umiesz lasy wodzić
I bieg pochopnym²⁶⁸ strumieniom zagrozić;
Tobie ustąpił stróż nieokrócony²⁶⁹
Piekielnej brony²⁷⁰,

Cerber²⁷¹, chociaż mu wściekły łeb nakrywa
Sto srogich węzów, a para smrodliwa
I sproсна piana ciecze miedzy zęby
Z trojaki²⁷² gęby.

²⁵⁶wał (starop.) — fala. [przypis redakcyjny]

²⁵⁷kompas — tu: zegar (kompasem nazywano wówczas zegar słoneczny). [przypis redakcyjny]

²⁵⁸bydło Proteowe — być może chodzi o foki Okeanosa, których pasterzem był Proteus (*Odyseja*, ks. IV).

[przypis redakcyjny]

²⁵⁹Ks. 2, Pieśń XVIII — pieśń jest parafrazą ody Horacego (*Carmina* III 11) noszącej tytuł *Ad Mercurium* (*Do Merkuriusza*). [przypis redakcyjny]

²⁶⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁶¹ucieszny (daw.) — przynoszący radość. [przypis redakcyjny]

²⁶²strony (daw.) — struny. [przypis redakcyjny]

²⁶³Amfijon — Amfion: w mit. gr. muzyk, który potrafił za pomocą dźwięku liry przenosić kamienie używane do budowania murów Teb, w których panował; zob. też Ks. 1, *Pieśń XXI*. [przypis redakcyjny]

²⁶⁴niemowny (daw.) — niemy. [przypis redakcyjny]

²⁶⁵zalecony (daw.) — sławny. [przypis redakcyjny]

²⁶⁶trudny — tu: nieprzystępny. [przypis redakcyjny]

²⁶⁷źróbek — źrebak (obecnie gwarowe: źróbek). [przypis redakcyjny]

²⁶⁸pochopny (daw.) — prędki, wartki. [przypis redakcyjny]

²⁶⁹nieokrócony (starop.) — nie dający się zjednać. [przypis redakcyjny]

²⁷⁰brona (daw.) — brama; zob. też: Ks. 2, *Pieśń XIII*, w. 43. [przypis redakcyjny]

²⁷¹Tobie ustąpił stróż (...) / *Piekielnej brony*, / *Cerber* — aluzja do historii Orfeusza, który wybrał się do Hadesu śladem swej zmarłej żony Eurydyki; zob. też objaśnienia do *Pieśni XXI*, Ks. 1. [przypis redakcyjny]

²⁷²trojaki — potrójny. [przypis redakcyjny]

Biedny Iksyjon, Tytyjus²⁷³ zmiękczony²⁷⁴,
Rozśmiał się nie chcąc; i dzban osuszony
Stał chwilę, za czym²⁷⁵ cieszył twój rym drogi
Dziewki niebogi²⁷⁶.

Niech Bogumiła srogość jadowitą
Złych panien słyszy i wody niesytą
Banię bezdenną, i pomstę nieskorą,
Którą źli biorą

Na drugim świecie. Bo co, prze żywego
Boga, już mogły uczynić gorszego?
Pomordowały, jędze niecotliwe,
Mężę właściwe²⁷⁷.

Jedna z nich, wierna łożu małżeńskiemu²⁷⁸,
Przeciwno ojcu krzywoprzysiężnemu
Zacnie skłamała: panna czci²⁷⁹ bez końca
Pod kręgiem słońca.

Która: «Wstań — rzekła — wstań, mężu, by wieczny
Sen²⁸⁰ na cię nie padł, skądś ty bezpieczny²⁸¹;
Schroń się przed ojcem i przed bezecnami
Siostrami zlemi,

Które jak lwice z głodu nieznośnego
Wpadwszy na stado, każda morzy²⁸² swego;
Ja, litościwsza, ani cię chcę tykać,
Ani zamykać.

Mnie niechaj ojciec trzyma w pęcie srogim,
Żem lutość miała nad mężem ubogim;
Mnie niechaj zaśle²⁸³ w pogańskie narody
Przez morskie wody.

Idź, gdzie cię nogi i wiatry powiodą,
Za tą życzliwej ćmy²⁸⁴ nocnej pogodą²⁸⁵;
Idź zdrów, a skargę na mogiłę smętną
Włóż więc pamiętną²⁸⁶».

²⁷³Iksyjon, Tytyjus — Iksjon za znieważenie Junony został wtrącony do Tartaru, gdzie cierpi męki przywiązany do koła ognistego; Totyos, mityczny olbrzym, prześladowca Latony, pokonany przez jej dzieci, Apollina i Dianę odbywa okrutną karę w Hadesie: dwa sępy wyżerają mu wątrobę, która wciąż odrasta. [przypis redakcyjny]

²⁷⁴zmiękczony — czujący ulgę, rozbrojony. [przypis redakcyjny]

²⁷⁵za czym — następnie. [przypis redakcyjny]

²⁷⁶dzban — w którym nosiły wodę Danaidy (Dziewki niebogi) skazane za zabicie mężów (zob. w. 31–32) na wieczne napełnianie beczki bez dna (czyli bani bezdennej z w. 27); w mit. gr. Danaidy czerpały wodę za pomocą sit. [przypis redakcyjny]

²⁷⁷właściwy — tu: własny. [przypis redakcyjny]

²⁷⁸Jedna (...) wierna łożu małżeńskiemu — tylko jedna z Danaid, Hypermnestra, oszczędziła męża, Lynkeusa. [przypis redakcyjny]

²⁷⁹panna czci — panna posiadająca cześć. [przypis redakcyjny]

²⁸⁰wieczny sen — śmierć. [przypis redakcyjny]

²⁸¹skądś ty bezpieczny — stąd, skąd nie spodziewasz się niebezpieczeństwa. [przypis redakcyjny]

²⁸²morzyć — mordować. [przypis redakcyjny]

²⁸³zaśle — wyśle. [przypis redakcyjny]

²⁸⁴ćma (daw.) — ciemność. [przypis redakcyjny]

²⁸⁵pogoda — tu: odpowiednia pora. [przypis redakcyjny]

²⁸⁶Włóż (...) pamiętną — umieść na dowód pamięci. [przypis redakcyjny]

*Pieśń XIX*²⁸⁷

Jest kto, co by wzgardziwszy te doczesne rzeczy
Chciał ze mną dobrą tylko sławę mieć na pieczy,
A starać się, ponieważ musi zniszczyć ciało,
Aby imię przynamniej po nas tu zostało?

I szkoda zwać człowiekiem, kto bydł²⁸⁸ce żyje,
Tkając²⁸⁹, lejąc w się wszystko, póki zstawa²⁹⁰ szyje;
Nie chciał nas Bóg położyć równo z bestyjami:
Dał nam rozum, dał mowę, a nikomu z nami.

Przeto chciejmy wziąć przed się²⁹¹ myśli godne siebie,
Myśli ważne na ziemi, myśli ważne w niebie;
Służmy pocziwej²⁹² sławie, a jako kto może,
Niech ku pożytku dobra spólnego pomoże.

Komu dowcipu²⁹³ równo z wymową²⁹⁴ dostaje,
Niech szczepi między ludźmi dobre obyczaje;
Niechaj czyni porządek, rozterkom zabiega²⁹⁵,
Praw ojczystych i pięknej swobody przestrzega.

A ty, coć Bóg dał siłę i serce²⁹⁶ po temu,
Uderz się²⁹⁷ z poganinem, jako słusze²⁹⁸ cnemu;
Prostak²⁹⁹ to, który wojsko z wielkości szacuje:
Zwycięstwo liczby nie chce, męstwa potrzebuje.

Śmiałemu wszędy równo, a o wolność miłą
Godzi się oprzeć³⁰⁰ by więc i ostatnią siłą;
Nie przegra, kto frymarczy na sławę żywotem³⁰¹,
Azaby go lepiej dał³⁰² w cieniu darmo potem?

²⁸⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁸⁸*bydł²⁸⁸ce* (starop.) — jak bydło (bydł²⁸⁸co, po bydł²⁸⁸cemu). [przypis redakcyjny]

²⁸⁹*tkać* (daw.) — wpychać. [przypis redakcyjny]

²⁹⁰*zstawa* (starop.) — starcza. [przypis redakcyjny]

²⁹¹*wziąć przed się* (starop.) — rozważyć. [przypis redakcyjny]

²⁹²*pocziwy* (starop.) — szlachetny (godny czci), dobry. [przypis redakcyjny]

²⁹³*dowcip* (daw.) — rozum, inteligencja, talent. [przypis redakcyjny]

²⁹⁴*wymowa* — tu: krasomówstwo, umiejętność przemawiania. [przypis redakcyjny]

²⁹⁵*rozterkom zabiega* — zapobiega sporom, waśniom. [przypis redakcyjny]

²⁹⁶*serce* — tu: odwaga. [przypis redakcyjny]

²⁹⁷*uderz się* — zderz się, stań do walki. [przypis redakcyjny]

²⁹⁸*słusze* (starop.) — jest rzeczą słuszną, przystoi; zob. też: Ks. 2, *Pieśń XV*, w. 9. [przypis redakcyjny]

²⁹⁹*prostak* — głupiec. [przypis redakcyjny]

³⁰⁰*o wolność (...) się oprzeć* — walczyć w obronie wolności. [przypis redakcyjny]

³⁰¹*fymarczy na sławę żywotem* — wymienia żywot na sławę (fymarczyć nie ma tu dzisiejszego pejoratywnego znaczenia). [przypis redakcyjny]

³⁰²*dać [żywot]* — umrzeć. [przypis redakcyjny]

Pieśń XX³⁰³304

Jaką, rozumiesz, zazdrość zjednałeś sobie,
Zacny biskupie, w mojej małej osobie³⁰⁵,
Żeś mię z domu wyciągnął w te dalsze strony
Od małych dzieci i od teskliwej³⁰⁶ żony?

Nie myślić ona o tym, że ja przy tobie
Głowy nie ufrasuję by namniej sobie;
Że w twym pałacu mieszkam, że przy twym boku
Siadam; koń mój, sługa mój na twym obroku³⁰⁷.

Rychlej, niesposobnego³⁰⁸ będąc świadom
Zdrowia mego, frasuje swe serce doma,
Żebych jakiej choroby nagłej nie użył³⁰⁹,
Nie mając, kto by mi w tym jej sercem³¹⁰ służył.

Ciężar także domowy, społeczny nama³¹¹,
Teraz w mej niebytności musi nieść sama,
Strzegąc w domu porządku, warując³¹² szkody,
Dziątek lichych³¹³ pilnując, zakładów zgody³¹⁴.

Któż wie, jeśli i tego przed sie nie bierze³¹⁵
(Acz wątpić nie potrzeba o mojej wierze),
Że na świecie rodzą się takowe zioła,
Których smak pamięć domu wygładza zgoła³¹⁶;

Że taka jest muzyka i takie strony³¹⁷,
Których człowiek słuchając, już ani żony,
Ani dzieci nawiedzi³¹⁸, ale w niewoli
Pod pany sromotnymi³¹⁹ wiecznie trwać woli.

To i czego jest więcej, zawždy w miłości
Serca trapi, chocia też zstawa³²⁰ ufności;
A ty nie bądź przyczyną, biskupie drogi,
Niczyjej, lubo słusznej, lub płonej³²¹ trwogi.

³⁰³Ks. 2, Pieśń XX — poeta przebywający na dworze biskupa Piotra Myszkowskiego wyraża swoją tęsknotę za żoną. W pieśni tej widoczny jest duży wpływ elegii Propercjusza poświęconych rozłące ukochanych z powodu podróży. [przypis redakcyjny]

³⁰⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁰⁵zazdrość zjednałeś (...) w mojej małej osobie — spowodowała zazdrość (u żony) o moją skromną osobę. [przypis redakcyjny]

³⁰⁶teskliwy (starop.) — smutny; tęskniący. [przypis redakcyjny]

³⁰⁷na twym obroku — na twym utrzymaniu; obrok: pokarm dla koni. [przypis redakcyjny]

³⁰⁸niesposobny — słaby. [przypis redakcyjny]

³⁰⁹użyć — doznać. [przypis redakcyjny]

³¹⁰jej sercem — z takim sercem, jak ona. [przypis redakcyjny]

³¹¹społeczny nama (starop.) — wspólny nam. [przypis redakcyjny]

³¹²warując — strzegąc się. [przypis redakcyjny]

³¹³liczy (daw.) — słaby, drobny. [przypis redakcyjny]

³¹⁴zakładów zgody — rękojmi („zakładników”) zgody (małżeńskiej). [przypis redakcyjny]

³¹⁵przed sie nie bierze — nie rozważa. [przypis redakcyjny]

³¹⁶nakowe zioła, / Których smak pamięć domu wygładza — prawdopodobnie aluzja do przygody towarzyszy Odyseusza, który spożywszy lotos stracili pamięć i nie chcieli wracać do ojczyzny; wygładzać pamięć: zacierać. [przypis redakcyjny]

³¹⁷strony (daw.) — struny. [przypis redakcyjny]

³¹⁸nawiedzić (daw.) — odwiedzić. [przypis redakcyjny]

³¹⁹sromotny (daw.) — bezwstydnny, przynoszący hańbę. [przypis redakcyjny]

³²⁰zstawa (strop.) — nie brak. [przypis redakcyjny]

³²¹płony (starop.) — bezpodstawny. [przypis redakcyjny]

Ale złóż, jakoś rozwiódł, bo acz oboje
Twój urząd niesie³²², wszakże wyroki twoje
Na ludzkiej chęci wiszą³²³: i ja, i ona
Nie pragniewa do śmierci być rozdzielona³²⁴.

*Pieśń XXI*³²⁵³²⁶

Srogie łańcuchy na swym sercu czuję;
Lecz to szczęściem szacuję³²⁷,
Żem jest tak pięknym sidłem ułowiony;
Wesoło żywę³²⁸, w trosce położony,
A w tym swoim wzdychaniu
Mam rozkosz³²⁹ przeciw³³⁰ ludzkiemu mniemaniu,
Oczy dziwnej piękności,
W których się wszytki znajdują wdzięczności³³¹.
Dzień to błogosławiony,
Kiedym ja waszym sidłem upleciony³³².

*Pieśń XXII*³³³³³⁴

Proszę, jeśli się z tobą co śpiewało,
Co by i ten rok, i dalej trwać miało,
Powiedz słowieński rym, o wielostrona³³⁵
Lutni złocona,

Mytyleńskiego mieszkańca³³⁶ przed laty
Zabawo, który, choć w boju zębaty³³⁷,
Przedsię szród mieczów lub też nawę w biegu
Przybił do brzegu.

Muzy parnaskie i należęc wina³³⁸,
I Afrodytę, i z nią jejże syna³³⁹
I Lyka³⁴⁰ z czarnym włosem i czarnema
Śpiewał oczema,

³²²oboje / Twój urząd niesie — obie (te sprawy) należą do twojego urzędu. [przypis redakcyjny]

³²³Na ludzkiej chęci wiszą — zależą od ludzkiej chęci. [przypis redakcyjny]

³²⁴pragniewa (...) rozdzielona — pragniemy, rozdzieleni (starop. liczba podwójna). [przypis redakcyjny]

³²⁵Ks. 2, Pieśń XXI — w pieśni pojawiają się liczne motywy z poezji Francesca Petrarke. [przypis redakcyjny]

³²⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³²⁷szczęściem szacuję — uważam za szczęście. [przypis redakcyjny]

³²⁸żywę (starop. forma 1 os. lp.) — żyję. [przypis redakcyjny]

³²⁹rozkosz* (starop.) — przyjemność, zadowolenie (znaczenie nieco inne niż obecnie). [przypis redakcyjny]

³³⁰przeciw — wbrew. [przypis redakcyjny]

³³¹wdzięczności — tu: wdzięki. [przypis redakcyjny]

³³²upleciony — schwytyany, opleciony. [przypis redakcyjny]

³³³Ks. 2, Pieśń XXII — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina I 32) noszącej tytuł *Ad lyram (Do liry)*. [przypis redakcyjny]

³³⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³³⁵wielostrona — wielostronna. [przypis redakcyjny]

³³⁶Mytyleński mieszkaniec — chodzi o Alkajosa z Mytyleny, poetę gr. żyjącego w VII w. p.n.e. [przypis redakcyjny]

³³⁷zębaty — zaciekły. [przypis redakcyjny]

³³⁸należęca wina — Bachus (mityczny wynalazca i bóg wina). [przypis redakcyjny]

³³⁹jejże syna — synem Afrodyty był Amor. [przypis redakcyjny]

³⁴⁰Lyk — Lycus, chłopiec, którego urodę i wdzięki opiewał Alkajos. [przypis redakcyjny]

O czci Febowa³⁴¹ i stołów złożonych
Kraso niebieskich, o myśli strapionych
Wdzięczna ochłodo³⁴², i mnie sprzyjażliwam³⁴³
Bądź, gdy cię wzywam!

*Pieśń XXIII*³⁴⁴

Nie zawždy, piękna Zofija,
Róża kwitnie i lelija;
Nie zawždy człek będzie młody
Ani tej, co dziś, urody.

Czas ucieka jak woda,
A przy nim leci Pogoda³⁴⁵
Zebrawszy włosy na czoło:
Stąd jej łapaj, bo w tył goło.

Zima bywszy zejdzie snadnie³⁴⁶;
Nam, gdy śniegiem włos przypadnie,
Już wiosna, już lato minie,
A ten z głowy mróz nie zginie.

*Pieśń XXIV*³⁴⁷³⁴⁸

Niezwykłym i nie leda³⁴⁹ piórem opatrzony
Polecę precz, poeta, ze dwojej³⁵⁰ złożony
Natury: ani ja już przebywać na ziemi
Więcej będę, a więtszy nad zazdrość, ludnemi

Miasty wzgardzę. On, w równym szczęściu urodzony,
On ja, jako mię zowiesz, wielce ulubiony
Mój Myszkowski³⁵¹, nie umrę ani mię czarnemi
Styks³⁵² niewesoła zamknie odnogami swemi.

Już mi skóra chropawa padnie³⁵³ na goleni,
Już mi w ptaka białego wierch sie głowy mieni;
Po palcach wszędy nowe piórka sie puszczają,
A z ramion sążeniste skrzydła wyrastają.

³⁴¹czci Febowa — chlubo Feba-Apollina, opiekuna muz, grającego też na lutni. [przypis redakcyjny]

³⁴²ochłoda — tu: pociecha. [przypis redakcyjny]

³⁴³sprzyjażliwam — życzliwą, sprzyjającą. [przypis redakcyjny]

³⁴⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁴⁵Pogoda — bogini Okazja (Occasio, gr. Kajros) przedstawiana właśnie z włosami na czole i łysym („gołym”) tyłem głowy. [przypis redakcyjny]

³⁴⁶Zima bywszy zejdzie snadnie — zima przybywszy, łatwo ustąpi. [przypis redakcyjny]

³⁴⁷Ks. 2, Pieśń XXIV — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina II 20) noszącej tytuł *Ad Maecenatem* (*Do Mecenasu*). [przypis redakcyjny]

³⁴⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁴⁹nie leda (starop.) — niezwykłym (nie lada). [przypis redakcyjny]

³⁵⁰dwojej (starop.) — dwojakiej (tu: ludzkiej i ptasiej). [przypis redakcyjny]

³⁵¹Myszkowski — biskup Piotr Myszkowski, przyjaciel i protektor Kochanowskiego wymieniony tu jest w miejsce Mecenasu. [przypis redakcyjny]

³⁵²Styks — rzeka w Hadesie, greckiej krainie umarłych (r. z., jak w języku gr.). [przypis redakcyjny]

³⁵³padnie — pokrywa. [przypis redakcyjny]

Terazże nad Ikara³⁵⁴ prędszy przeważnego³⁵⁵
Puste brzegi nawiedzę Bosfora hucznego³⁵⁶
I Syrty Cyrenejskie³⁵⁷, Muzom poświęcony
Ptak, i pola zabiegłe³⁵⁸ za zimne Tryjony³⁵⁹.

O mnie Moskwa i będą wiedzieć Tatarowie,
I różnego mieszkańcy świata Anglikowie,
Mnie Niemiec i waleczny Hiszpan, mnie poznają,
Którzy głęboki strumień Tybrowy pijają.

Niech przy próżnym³⁶⁰ pogrzebie żadne narzekanie,
Żaden lament nie będzie ani uskarżanie:
Świec i dzwonów zaniechaj, i mar drogo słanych,
I głosem żalobliwym żołtarzów³⁶¹ śpiewanych.

³⁵⁴Ikara — grecki bohater mityczny, wznosił się na skrzydłach nad morze i zginął. [przypis redakcyjny]

³⁵⁵przeważny (starop.) — odważny. [przypis redakcyjny]

³⁵⁶huczny — tu: huczący. [przypis redakcyjny]

³⁵⁷Syrty Cyrenejskie — zatoki w Afryce Pn. [przypis redakcyjny]

³⁵⁸zabiegły — znajdujący się daleko. [przypis redakcyjny]

³⁵⁹Tryjony — ziemie na północy. [przypis redakcyjny]

³⁶⁰próżny (starop.) — zbyteczny. [przypis redakcyjny]

³⁶¹żołtarz (starop.) — psalm (dosł. psalterz). [przypis redakcyjny]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/piesni-ksiegi-wtore>

Tekst opracowany na podstawie: *Pieśni Jana Kochanowskiego księgi dwoje*, Drukarnia Łazarzowa, Kraków, 1586

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska, Piotr Wilczek.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).